

Esittelyt

Kriittinen ja korjaava artikkelikokoelma inklusiivisemmasta museotyöstä

Marginaaleista museoihin. Toim. Anna Rastas & Leila Koivunen. Vastapaino 2021. 345 s.

Museot ovat historiallisesti kuvanneet maailmaa hyvin kapean ihmisjoukon näkökulmasta. Anna Rastaa ja Leila Koivusen toimittamassa artikkelikokoelmassa *Marginaaleista museoihin* ongelmaan tartutaan vastuullisen museotyön näkökulmasta. Kirjassa tutkimusartikkelit vuorottelevat museokentän katsausten kanssa, ja yhdessä nämä avaavat museokentän haasteita ja muutospaineita sekä teoreettiselta että raikkaan käytännölliseltä tasolta. Kokoelman läpäisevänä punaisena lankana toimivat etenkin *marginalisaation* ja *inklusiivisuuden* käsitteet. Marginalisaatiolla viitataan tietynlaisten ihmisryhmien, näkökulmien ja ilmiöiden poissysäämiseen valitsevien narratiivien piiristä. Inklusiivi-

suudesta puhuttaessa puolestaan tarkoitetaan erinäisiä korjaavia pyrkimyksiä joko vaikutusmahdollisuuksien tai osallisuuden tuottamiseksi. Kuten Rastas, Koivunen ja Kalle Kallio kuvailevat kokoelmaa taustoittavassa artikkelissa ”Vastuullinen museotyö”, museotyön kohdalla kysymys on erityisesti siitä ”keiden näkökulmista historiat ja muu museoiden välittämä tieto on tuotettu ja keiden tarinat, kokemukset ja näkökulmat on jätetty syrjään tai vaiettu” ja siitä, millaisin toimenpitein ja kenen toimesta ”syrjään jääneitä ääniä ja puuttuvia näkökulmia saataisiin paremmin osaksi museoiden välittämää tietoa” (s. 24). Siten kokoelmassa keskeisiksi haasteiksi määrittyvät paitsi mediassa pinnalla olleet *repatriatio*-kysymykset myös erinäisten vähemmistöryhmien äänten kuulumisen sekä heitä käsittelevissä näyttelyissä että museonäyttelyissä laajemminkin. Repatriatiolla viitataan alkuperäiskansoilta anastetun kulttuuriperinnön palauttamiseen alkuperäisiä omistajia edustavien toimijoiden haltuun.

Kokoelmassa marginalisaation ja

inklusion kysymyksiä lähestytään eri näkökulmista, aineistoista ja ihmisryhmistä käsin johdannossa, kahdeksassa tieteellisessä artikkelissa sekä yhdeksässä lyhyemmässä museokentän katsouksessa. Osassa tekstejä näkökulma on kriittinen, museokentän ongelmiin keskittyvä, jolloin fokukseen nousevat muun muassa rasismien, kulttuurisen omimisen, poissulkemisen, vaientamisen ja muiden marginalisaation muotojen erittely erilaisista tapausesimerkeistä käsin. Osaa tekstejä voisi puolestaan määrittellä *reparatiivisiksi* (Sedgwick 1997), jolloin fokukseen nousevat pikemminkin korjaavat toimenpiteet, modernin museon muutos inklusiota kohti sekä vaihtoehtoisten toimintatapojen pohtiminen.

Kokoelman avaava Rastaa, Koivusen ja Kallion artikkeli sekä kaksi muuta tekstiä, Sanna Särkelän katsaus ja Kaija Kaitavuoren artikkeli, avaavat yleisesti läntisen museoinstituution ongelmia sen historiasta tiedontuotannon tapoihin. Rastaa, Koivusen ja Kallion ”Vastuullinen museotyö” pohjustaa hyvin kokoelman taustoja museoinsti-

tuution historiasta siihen kohdistuneihin dekolonisaatio- ja monipuolistumisvaatimuksiin. Särkelän katsauksessa ”Museokokoelmat, kieli ja tieto” pohditaan erityisesti museokokoelmien luettelointityötä ja kokoelmatietokantoja niissä käytetyn kielen näkökulmasta. Kaitavuoren artikkeli ”Museomagiaa” avaa puolestaan Länsi- ja Keski-Afrikkalaisia ”Mami Wata”-jumalatarveistoksia koskevan tapaustutkimuksen kautta niitä prosesseja, jonka myötä uskonnollisessa tai muussa alkuperäiskäytössä olleet esineet muunnetaan museoobjektiksi. Molemmat artikkelit herättelevät huomaamaan läntisissä museoissa tuotetun tiedon kontekstisidonnaisuutta ja kulttuurienvälisissä kohtaamisissa vallitsevia epistemologisia eroja.

Vastapainoksi kahdessa tekstissä, Katri Hirvonen-Nurmen artikkelissa ja Sabine Harrerin kokoelman päättävässä katsauksessa, pohditaan inklusiivisemmän ja kunnioittavamman museotyön mahdollisuuksia. Hirvonen-Nurmen artikkeli ”Tiedon monimuotoisuus museoyhteistyössä” on meksikolaisen warrarikayhteisön parissa tehtyyn kenttätöyöhön pohjaava reflektio erilaisten tietämisen tapojen kohtaamisesta kulttuurienvälisessä museoyhteistyössä. Harrerin ”Inklusiivisten museopelien myytit ja mahdollisuudet” pohtii erityisesti peliteknologian hyödyntämistä

museoissa. Se sekä purkaa pedagogisiin peleihin liittyviä yltiöoptimistisia myyttejä että esittää periaatteita aidosti inklusiiviselle pelisuunnittelulle.

Kolmessa artikkelissa pohditaan toiseuden kuvaamiseen liittyviä kysymyksiä erityisesti dekoloniaalisesta, koloniaaleja valtasuhteita purkavasta näkökulmasta. Johanna Turusen ja Mari Viita-ahon artikkeli ”Kriittisen museon mahdottomuus” pohtii epämukavien historioiden kuvaamisen hankaluutta Gallen-Kallela Museon ja Nairobin kansallismuseon yhteistyönäyttelyssä ja kahden suomalaisen taiteilijan Gallen-Kallelan Afrikka-kokoelmaa uudelleentulkinnassa taiteessa. Leila Kouvosen artikkeli ”Kulttuurista omimista lainavaatteissa” tarkastelee suomessa 1900-luvun puolivälissä lopetettua tapaa elävöittää museokokoelmia pukemalla suomalaisia museotoimijoita vierasperäisiin asuihin, ja avaa samalla kulttuuriselle omimiselle keskeisiä ongelmallisia valtasuhteita. Anna Rastan artikkeli ”Museot, rasismi ja antirasismi” pohtii niitä monia tapoja, joilla länsimaiset museot jopa antirasistisissa pyrkimyksissään osallistuvat ”normatiivisen valkoisuuden” ja rasististen narratiivien tuottamiseen.

Äile Aikion ja Olga Davydova-Minguetin artikkeleissa fokus on puolestaan Suomen sisäisissä jännitteissä. Aikion

”Muuttuva saamelainen museo” tarkastelee Saamelaismuseum Siidan tasapainottelua kahden maailman välissä keskittymällä erityisesti museon toimintakertomusten ilmentämään tasapainotteluun traditionaalisen ja nykysaamelaisuuden välissä sekä suomalaisessa museojärjestelmässä. Davydova-Minguetin ”Sotamuistia ja muistisotaa” tarkastelee suomen venäjänkielisten hankalaa asemaa myös museoiden edustamassa suomalaisessa muistikulttuurissa ja ylijäisessä muistimaisemassa, joissa molemmissa ristiriitojen ja poissulkemisen lähteeksi muodostuu hankala, affektiivisesti latautunut ja sekä suomalaiselle että venäläiselle nationalistiselle narratiiville keskeinen sodan teema.

Vastapainona näille kriittistä luentaa edustaville artikkeleille useassa katsauksessa esitellään suomalaisten museoiden konkreettisia muutospyrkimyksiä ja onnistuneita osallistamisyhteyksiä suhteessa erilaisiin vähemmistöihin. Kristiina Tohmon katsaus ”Jälleennäkeminen” kuvaa Keski-australialaisen länsiarrante-yhteisön edustajien vierailua Helinä Rautavaaran museoon tutustumaan sen kokoelmiin kuuluviin Arrrntelaisesineisiin ennen näiden repatriaatiota alkuperäisille omistajilleen. Tuula Juvonen kuvaa katsauksessaan ”Kohti sateenkaarevaa museota” Työväenmuseum Werstaan kanssa toteutta-

maansa projektia, jonka tarkoituksena oli tallentaa ja tehdä näkyväksi suomalaista sateenkaarihistoriaa. Elisa Sarpon katsauksessa ”Vankila” kuvataan vankilamuseon uudistamistyötä vuonna 2018, jolloin hankalaa kulttuuriperintöä käsittelevää museota uudistettiin rikoksista istuneita osallistamalla. Jenny Vallin ”#Valtanuorille, #siisteinnäyttelykinä” käsittelee Hämeenlinnan taidemuseon ”ZN-dialogi”-hanketta, jossa nuorten osallistaminen kuratointityöhön toimii keinona rakentaa nuorisoa puhuttelevampia taidenäyttelyitä. Maria Ollilan katsaus ”Romanikulttuurin tallentaminen museon kokoelmaan yhdessä romaniyhteisöön kuuluvan asiantuntijan kanssa” puolestaan reflektoi romani-pukukulttuurin tallentamisen eettisiä periaatteita. Kaikissa mainituissa katsauksissa vastuullisen museotyön ja inklusion avaimeksi piirtyy tarve kuunnella ja kunnioittaa erinäisten vähemmistöjen ääntä ja hiljaista tietoa.

Kahdessa katsauksessa, Petri Saarikon ja Sasha Huberin tekstissä ”Yhteisöllisen tilan syntyvaiheita Helsingin Kalliossa” ja Ali Akbar Mehtan tekstissä ”Ääniä marginaalista”, esiintyy jopa läntistä museoinstituutiota kyseenalaistavia näkökulmia. Saarikko ja Huber kuvaavat Kallio Kunsthallen tiloissa syntynyttä The Shelter -projektia (2016), jonka myötä joukko pääkaupunkiseu-

dun POC-yhteisöön¹ kuuluvia ihmisiä toteutti tilassa monimuotoisen taideohjelman. Akbar Mehta pohtii marginaaleja, marginalisaatiota ja museon mahdollisuuksia Kontulaan perustetun Museum of Impossible Forms (M{if}) -projektin näkökulmasta. Saarikko ja Huber huomaavat, että The Shelter ”vaati syntyäkseen ajatuksen valtakulttuurin ulkopuolisesta ajasta ja tilasta” ja peräänkuuluttavat vallitsevia valta-asetelmia, keskuksia ja marginaaleja purkavien tahojen riippumatonta asemaa ”ilman holhoavaa taustatoimijaa tai institutionaalista valta-asetelmaa” (s. 255). Akbar Mehta puolestaan korostaa Koneen säätiön rahoittaman M{if}:in roolia paramuseona, joka ei vastaa vallitsevaa ajatusta museosta mutta ei myöskään asetu museoinstituutiota vastaan. Nämä näkökulmat ovat tärkeä lisä koelmaan, jonka lähtökohdat ovat länsimaisten museoiden yhteiskunnallisia hierarkioita ja valta-asetelmia pönkittävässä historiassa, mutta joka suhtautuu kriittikittömästi samaisten museoiden asemaan näiden asemien purkamisessa. Kuten Akbar Mehta kuvaa Audre Lordea siteeraamalla, isännän työkalut eivät voi hajottaa mestarin taloa (s. 263, ks. myös Lorde 1984, 11–14).

Kokonaisuudessaan *Marginaaleista museoihin* luo kriittistä vuoropuhelua tutkijoiden ja museokentän toimijoiden

välille erilaisten ihmisryhmien, näkökulmien ja ilmiöiden marginalisaation sekä vastuullisen museotyön kysymyksissä. Rastas ja Koivunen ovat toimittaneet kattavan kokoelman erilaisia tekstejä, jotka taustoittavat, kritikoivat ja pohjivat läntisen museoinstituution roolia marginalisaatiota tuottavina toimijoina sekä sen mahdollisuuksia purkaa valta-asemia ja rakentaa inklusiota. Vaikka museoinstituution roolia kohtaan voi myös olla kriittinen, museo voi, Elisa Sarpon sanoin, ”olla mukana tekemässä monenlaisia todellisuuksia näkyviksi ja olla tunnustamassa niitä” (s. 296). Näkisin että kyseessä on kaivattu kriittinen teos, jonka soisi päätyvän kurssikirjakäyttöön taide- ja museoalan opintoja tarjoavissa tutkimusinstituutioissa.

Pienenä kritiikin poikasena, huoamaan kirjaa lukiessani kaipaavani tietoa siitä, miten kirjoittajat on valittu tai kutsuttu, ja siitä, mikä on heidän suhteensa niihin ihmisryhmiin, joiden marginalisaatiota he kritisoiivat ja haastavat. Toisin sanoen, kaipailen muutamaa tekstiä tilanteesta – kuvataanhan kirjan otetta jo johdannossa intersektionaaliseksi. Yksi keskeinen piirre marginaaleja ja marginalisaatiota koskevissa keskusteluissa on kysymys epätasaisesti jakautuvasta puhe- ja määrittelyvoikeudesta, ja tätä valtaa on historiallisesti

toteutettu erityisesti erinäisistä tiedon-instituutioista käsin – joista yhtä *Marginaaleista museoihin* käsittelee museoinstituutiota käsitellessään. Positioitumisen uupuessa monesta tekstistä, pohdinkin, keiden äänellä kokoelma lopulta puhuu ja kuinka se toteuttaa edellyttämäänsä vallan siirtymää etuoikeutetuilta toimijoilta marginaaleihin työnnetuille.

VIITTEET

1. POC on lyhenne myös monien afrosuomalaisten käyttämästä nimikkeestä *People of Color*.

LÄHTEET

Lorde, Audre (1984) *Sister Outsider: Essays and Speeches*. Berkeley, CA: Crossing Press.

Sedgwick, Eve Kosofsky (1997) *Novel Gazing: Queer Readings in Fiction*. Durham: Duke UP.

Heidi Kosonen

Kirjoittaja väitteli syksyllä 2020 Jyväskylän yliopiston Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitokselta tabua, biovaltaa ja itsemurhaelokuvia käsittelevällä väitöskirjalla. Hän toimii paraikaa tutkijatohtorina Koneen säätiön ja Suomen Akatemian hankkeissa *Aktivismi taiteen ja tieteenteon välineenä* ja *Everyday Affective Practices Online*. Kosonen kirjoittaa toisinaan tutkimusblogia osoitteessa <https://theoryoftaboo.wordpress.com>

Välineitä avarakatseiseen tiedontuotantoon

Tutkiva mielikuvitus. Luovat, osallistuvat ja toiminnalliset tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä. Toim. Sanna Ryy-nänen & Anni Rannikko. Gaudeamus 2021. 328 s.

Sanna Ryy-näsen ja Anni Rannikon toimittama *Tutkiva mielikuvitus* lupaa nimessään tarjota lukijalleen luovia, osallistuvia ja toiminnallisia tutkimusmenetelmiä yhteiskuntatieteisiin. Näiden tieteiden ulkopuolelta tulevien lukijoiden ei kuitenkaan pidä säikähtää. Heti esipuheessa kirjoittajat toteavat, että teoksen suunniteltuja lukijoita ovat ”yhteiskunta- ja sosiaalitieteilijöiden lisäksi kasvatustieteiden sekä taidealojen opiskelijat yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa, samoin kuin tutkimustyön ammattilaiset ja tutkimusmenetelmiä opettavat sekä laajasti kaikki, joita kiinnostaa luova tutkimuksellinen ote yhteiskuntaan ja sen ilmiöihin” (s. 5). Suunniteltu lukijajoukko hahmottuu siis melko laajaksi. Tässä arvioissa lähestyn teosta luovista menetelmistä kiinnostuneena ja sukupuolentutkimuksellisesti orientoituneena taiteen- ja kulttuurintutkijana.

Ryy-nänen ja Rannikko eivät ole esi-

puheessaan väärässä: heti teoksen johdanto lunastaa lupaukset kirjan sopivuudesta yhteiskuntatieteilijöitä laajemmalle lukijajoukolle. Johdanto ei ainoastaan määrittele kattavasti teoksen nimesä esiintyviä termejä (*luovat, osallistuvat ja toiminnalliset menetelmät*), vaan se tarjoaa myös katsauksen tieteellisen tiedontuotannon historiallisiin kehityskulkuihin. Johdanto, ja teos laajemminkin, sopii näin ollen oivallisesti myös tieteenfilosofiasta kiinnostuneille lukijoille.

Teoksen lukuja yhdistääkin se, miten niissä käsiteltävät luovat menetelmät kytkeytyvät epistemologisiin keskusteluihin, kuten haluan tietää ”toisin”. Teoksen artikkelit nostavat esiin esimerkiksi aisteja ja ruumiillista tietoa sekä feministiselle epistemologialle keskeisen paikantumisen kysymyksiä. Muita yhdistäviä teemoja ovat kollaboratiivisen tiedontuotannon mahdollisuudet (mukaan lukien tutkijan ja tutkittavan välisen hierarkioiden purkaminen), tutkimuseettiset pohdinnat sekä tutkimuksen muutosvoimaisuus.

Johdannossa Ryy-nänen ja Rannikko toteavat, että vaikka kaikki tutkimus on jollain tapaa luovaa, *luovia menetelmiä* ”yhdistää avarakatseinen ote tiedon tuottamiseen” (s. 1). Tarkemmin sanottuna luovilla menetelmillä voidaan tarkoittaa montaa asiaa: esimerkiksi taideperusteisia tutkimusmenetelmiä tai aktivistista